

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2025.26.44>

Сисолятин В.В.

*кандидат юридичних наук,**Бюро економічної безпеки України*

БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

Постановка проблеми. Проблема забезпечення економічної безпеки держави набуває особливої актуальності в умовах сучасних викликів, пов'язаних із збройною агресією, глобальною економічною нестабільністю та динамічними трансформаціями фінансових ринків. Економічна злочинність, тінізація бізнесу, ухилення від сплати податків та незаконне використання державних ресурсів створюють серйозні загрози для стабільності економіки, обороноздатності країни та безпеки населення. Особливо критичним є забезпечення економічної стійкості під час воєнного стану, коли необхідно зберегти економічний потенціал, підтримувати критичну інфраструктуру, фінансову систему та ефективне використання ресурсів для оборонного сектору.

Традиційні методи реагування на економічні правопорушення в таких умовах виявляються недостатніми, оскільки запізнile виявлення та розслідування кримінальних правопорушень не гарантує збереження стабільності економіки. Це підкреслює важливість діяльності Бюро економічної безпеки України (далі – БЕБ України), яке поєднує превентивні, аналітичні та правоохоронні функції, забезпечуючи раннє виявлення ризиків, мінімізацію загроз та ефективний захист економічних інтересів держави.

Як наслідок, забезпечення економічної безпеки в сучасних умовах є комплексною проблемою, де БЕБ України відіграє ключову роль у протидії економічній злочинності, поєднуючи правоохоронні, аналітичні

та превентивні функції, що сприяє сталому розвитку держави та захисту її національних інтересів.

Аналіз останніх досліджень. У наукових колах активно обговорюються питання щодо ефективності діяльності БЕБ України. Зокрема, серед найбільш ґрунтовних праць у межах яких досліджувались окремі аспекти функціонування зазначеного органу, слід виокремити імена наступних авторів: Аркуша Л., Карелін В., Кириченко Ю., Козар Ю., Кривошеев К., Марчевський С., Моргун Н., Перепічай І., Піхоцька М., Попенко Я., Рубель А., Старенький О., Стеблянка А., Тарасенко О., Шамара О., Шевчук О. та інші.

Мета написання статті є здійснення комплексного дослідження завдань та повноважень БЕБ України, їх ролі у запобіганні економічним правопорушенням та забезпеченні економічної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу. Злочинність, як суспільно небезпечне явище, зумовлює необхідність пошуку ефективних шляхів її запобігання та зведення до мінімально можливого рівня. Такий підхід до вирішення проблеми протидії злочинності загалом і її запобігання зокрема ґрунтується на концепції комплексного використання потенціалу всіх елементів соціальної системи – державних інституцій, громадських організацій та окремих громадян – у реалізації заходів, спрямованих на запобігання криміногенним процесам як на загальнодержавному, так і на регіональному та локальному рівнях.

А. Зелінський визначає запобігання злочинності як цілісну систему суспільних заходів, спрямованих на стримування її зростання та, за можливості, зменшення фактичного рівня шляхом усунення чи нейтралізації чинників, що сприяють протиправній діяльності, а також через припинення та недопущення конкретних кримінальних правопорушень [1, с. 140].

А. Закалюк розглядає запобігання злочинності як різновид суспільної соціально-профілактичної діяльності, зміст якої полягає у протидії детермінантам злочинності шляхом обмеження, нейтралізації або, за можливості, усунення причин і умов, що сприяють її проявам [2, с. 324].

Ю. Іванов та О. Джу́жа стверджують, що запобігання злочинності охоплює діяльність державних органів і суспільства, яка має на меті підтримання злочинності на мінімально можливому рівні шляхом усунення її причин і умов, а також запобігання та припинення окремих злочинів [3, с. 165].

Ураховуючи вищезазначене, здійснення цілісної системи запобігання злочинності нерозривно пов'язана з діяльністю відповідних спеціалізованих державних органів. Саме останні відіграють провідну роль у реалізації державної політики щодо запобігання злочинності, здійснюючи комплекс організаційних, профілактичних та контрольних заходів. Відповідно, створена розгалужена система державних органів України, які уповноважені на виконання різноманітних функцій, зокрема забезпечення законності, правопорядку й громадської безпеки, а також виявлення, усунення та нейтралізацію чинників, що сприяють протиправній діяльності є логічною передумовою підвищення ефективності запобігання кримінальним правопорушенням.

А. Закалюк зазначає, що суб'єктами діяльності із запобігання злочинності та злочинним проявам можуть бути як державні органи, так і організації чи окремі особи, які беруть участь у цій діяльності, виконуючи хоча б одну з таких функцій: організацію, коорди-

націю, реалізацію або безпосередню участь у здійсненні зазначених заходів [2, с. 346].

До кола суб'єктів, які беруть участь у запобіганні злочинності, доцільно віднести й БЕБ України. Цей орган, здійснюючи функції щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави, посідає важливе місце у системі запобігання злочинності. Як один із ключових суб'єктів протидії тінізації економіки, БЕБ України має правовий статус спеціально уповноваженого правоохоронного органу, що визначено Законом України «Про Бюро економічної безпеки України» (далі – Закон) [4].

БЕБ України, як центральний орган виконавчої влади, на який покладено завдання з протидії правопорушенням, що загрожують стабільному функціонуванню економіки держави, виконує провідну роль у системі органів, які здійснюють боротьбу зі злочинністю. В межах своїх повноважень Бюро реалізує правоохоронну, аналітичну, економічну, інформаційну та інші функції, спрямовані на виявлення, попередження та усунення криміногенних явищ у сфері економічних відносин [4].

Водночас ст. 4 Закону окреслює основні напрями діяльності органу, спрямовані на формування комплексної системи протидії економічним загрозам. Зокрема, завдання БЕБ України охоплюють як превентивні, так і реактивні заходи, поєднуючи аналітичну роботу, розслідування правопорушень і розроблення рекомендацій для вдосконалення державної політики у сфері економічної безпеки [4].

До основних завдань БЕБ України належить виявлення ризикових зон у сфері економіки на основі аналізу структурованих і неструктурованих даних, оцінювання потенційних загроз економічній безпеці держави, а також розроблення способів їх мінімізації. Важливою складовою є участь у формуванні нормативно-правової бази шляхом підготовки пропозицій щодо вдосконалення законодавства для усунення передумов протиправної

діяльності у фінансово-економічній сфері. При цьому, БЕБ України реалізує завдання із запобігання, виявлення, припинення та розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави, здійснює збір і аналітичну обробку інформації про злочини економічного характеру, а також формує аналітичні висновки і рекомендації для державних органів з метою підвищення ефективності прийняття управлінських рішень [4].

Аналіз змісту ст. 4 свідчить, що переважна більшість завдань БЕБ України має виразно превентивний характер. Зокрема, діяльність із виявлення ризиків, прогнозування загроз, аналізу даних та надання пропозицій щодо удосконалення нормативного регулювання формує основу проактивного підходу до запобігання злочинності. На відміну від традиційних правоохоронних органів, які часто реагують на вже вчинені кримінальні правопорушення, БЕБ України орієнтується на своєчасне виявлення криміногенних чинників і мінімізацію ризиків на етапі їх зародження.

Повноваження БЕБ України, визначені у Розділі II (ст. ст. 8–13) Закону, забезпечують практичну реалізацію зазначених завдань. Вони охоплюють оперативні, аналітичні, інформаційні, міжнародні та адміністративні аспекти діяльності. Зокрема, ст. 8 передбачає комплекс повноважень, що дозволяють БЕБ України здійснювати повний цикл дій – від збирання інформації та аналізу ризиків до виявлення і припинення правопорушень. Значна частина цих повноважень має превентивний зміст, оскільки спрямована на усунення причин злочинності через аналітичну роботу, інформаційну взаємодію з іншими органами влади, підготовку рекомендацій та формування аналітичних матеріалів щодо ризиків у сфері економіки [4].

Ст.ст. 9-13 деталізують інформаційно-аналітичні інструменти, які становлять основу діяльності БЕБ України. Так, у ст. 9 йдеться про формування баз даних і доступ до державних реєстрів, що забезпечує можливість систем-

ного моніторингу економічних процесів. Ст. 10 визначає порядок створення та використання інформаційних систем, які забезпечують оперативне реагування на загрози економічній безпеці. Ст. 11 запроваджує механізми контролю за доступом до інформаційних ресурсів, що сприяє запобіганню внутрішнім зловживанням. Особливе значення мають ст. ст. 12 і 13, які закріплюють ризик-орієнтований підхід до діяльності БЕБ України і визначають порядок проведення системного оцінювання ризиків у сфері економіки [4].

Разом з цим, М. Піхоцька розглядає діяльність працівників Бюро економічної безпеки України як багатофункціональну, виокремлюючи правоохоронну, аналітичну та економічну складові. Правоохоронна функція, на її думку, реалізується через виявлення та розкриття конкретних фінансових злочинів. Аналітична функція пов'язана з використанням м'яких навичок, які сприяють ефективному виявленню та розв'язанню складних проблем у сфері економічної безпеки. Економічна ж функція БЕБ України, як зазначає дослідниця, полягає у забезпеченні захисту приватної власності, підтриманні правопорядку, гарантуванні національної безпеки, раціональному спрямуванні податкових надходжень, регулюванні економічних процесів і проведенні ефективної фіскальної та монетарної політики [5, с. 121–122].

Таким чином, враховуючи широке коло повноважень БЕБ України, слід звернути увагу на думку А. Рубеля, який вказує, що правовий статус БЕБ України узгоджується із загальноєвропейськими тенденціями розвитку правоохоронних структур. Зокрема, йдеться про відокремлення органів, які здійснюють розслідування, від системи Міністерства внутрішніх справ України та органів національної безпеки, концентрацію функцій протидії економічній злочинності в межах одного державного органу чи його підрозділу, а також поєднання правоохоронних функцій із аналітичними та інформаційними повноваженнями [6, с. 15].

Під час розроблення законопроекту про створення БЕБ України було враховано зарубіжний досвід, зокрема практику Італії, де вже понад два століття функціонує фінансова гвардія (*Guardia di Finanza*). Цей орган підпорядковується Міністерству економіки та фінансів Італії та виконує функції податкової поліції, зосереджуючи свою діяльність на виявленні, попередженні та припиненні валютних, фінансових і податкових правопорушень. Крім того, фінансова гвардія є складовою частиною збройних сил Італії, що забезпечує їй можливість ефективного поєднання правоохоронних і військових завдань [7].

На відміну від зарубіжних моделей, діяльність БЕБ України побудована на засадах цивільного управління та не передбачає застосування сили чи залучення військових підрозділів. Такий підхід зумовлює переорієнтацію діяльності органу з традиційних правоохоронних методів на аналітико-превентивні механізми впливу. Законодавець звернув увагу на такі завдання, як збір, систематизація та аналіз економічної інформації, що дозволяє виявляти і нейтралізовувати криміногенні чинники у фінансово-господарській сфері до моменту їх зміни у протиправні діяння.

Вбачається, що створення БЕБ України є новим кроком у становленні системи правоохоронних органів. Цей орган виконує не лише стандартні функції з розслідування тих чи інших правопорушень, а й діє комплексно задля того, щоб в загальному покращити економічну ситуацію в державі, що неабияк потрібно у сучасних реаліях. З 24 лютого цього року в Україні запроваджено воєнний стан через вторгнення держави агресора на територію нашої держави. З цього моменту діють особливі порядки, існують обмеження, передбачені Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [8]. Ефективне функціонування БЕБ України в цих умовах є необхідною передумовою підтримання економічної стійкості держави та зміцнення довіри до її інституцій.

В умовах сучасних викликів, спричинених збройною агресією проти України, питання забезпечення економічної безпеки набуває особливої ваги. Роль БЕБ України у цьому процесі є ключовою, оскільки саме цей орган покликаний не лише виявляти та припиняти економічні кримінальні правопорушення, а й забезпечувати стабільність фінансової системи держави в умовах воєнного стану.

Якщо у мирний час основні завдання дотримання економічної безпеки зосереджуються навколо захисту банківсько-фінансової системи, підтримання інвестиційної привабливості, збалансованості державного бюджету та розвитку національної економіки, то в умовах війни акценти істотно змінюються. На перший план виходить захист економічного потенціалу держави від знищення агресором, збереження критичної інфраструктури, забезпечення оборонного сектору необхідними ресурсами, а також протидія економічній експансії ворога через санкційні механізми, арешт його активів і блокування фінансових потоків.

Особливої актуальності набуває питання стабільності національної валюти та підтримання соціальної сфери, оскільки воєнний стан суттєво зменшує інвестиційну активність і водночас підвищує потребу населення у державній допомозі. Втрата житла, роботи чи близьких родичів створює додаткове навантаження на систему соціального забезпечення, що потребує чіткої координації між економічною політикою та правоохоронними заходами.

У цьому контексті БЕБ України виступає важливим інституційним елементом захисту національних інтересів. Його діяльність спрямована не лише на протидію злочинним проявам у фінансово-економічній сфері, а й на формування стійкого економічного середовища, здатного забезпечити належне функціонування держави в умовах воєнного стану. Таким чином, ефективна робота БЕБ є невід'ємною складовою зміцнення обороноздатності, економічної стабільності та збереження державного суверенітету України.

Слід погодитися з позицією К. О. Кривошеєва, який у своєму дисертаційному дослідженні, присвяченому діяльності єдиного правоохоронного органу, відповідального за фінансову безпеку України, пропонує додатково віднести до повноважень Бюро такі функції: участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері протидії економічній злочинності; забезпечення інформаційної взаємодії з усіма правоохоронними органами та органами державної влади і управління; розробка та затвердження методик розслідування, кримінального аналізу та аналізу ризиків економічних злочинів; а також участь у підготовці проєктів міжнародних договорів України у сфері запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, що належать до компетенції цього органу [9, с. 135–136].

Висновок. Отже, запобігання злочинності та забезпечення економічної безпеки дер-

жави потребує комплексного підходу, який поєднує превентивні, аналітичні та правоохоронні заходи. БЕБ України, як спеціально уповноважений державний орган, виконує ключову роль у виявленні, запобіганні та припиненні економічних правопорушень, формуючи при цьому стійке економічне середовище. Його діяльність спрямована не лише на боротьбу з тінізацією економіки, а й на підтримання стабільності фінансової системи, реалізацію аналітичних та інформаційних функцій, удосконалення нормативно-правової бази та координацію дій з іншими державними органами. У сучасних умовах воєнного стану роль БЕБ України стає особливо актуальною, оскільки ефективна робота органу забезпечує захист економічного потенціалу держави, підтримку соціальної сфери та зміцнення обороноздатності.

Анотація

У статті здійснено комплексне дослідження завдань, повноважень та ролі Бюро економічної безпеки України у запобіганні економічній злочинності та забезпеченні економічної безпеки держави. Наголошено на тому, що проблема стабільності економіки набуває особливої актуальності в умовах збройної агресії, глобальної економічної нестабільності та трансформацій фінансових ринків. Обґрунтовано, що економічна злочинність, зокрема тінізація бізнесу, ухилення від сплати податків і незаконне використання державних ресурсів, створює серйозні загрози для економіки, обороноздатності та безпеки населення. Визначено, що Бюро економічної безпеки України, як спеціально уповноважений державний орган, відіграє ключову роль у протидії економічним правопорушенням, поєднуючи правоохоронні, аналітичні та превентивні функції. Підкреслено, що його діяльність охоплює виявлення та нейтралізацію криміногенних факторів, аналіз ризиків, розробку методик розслідування та підготовку рекомендацій для вдосконалення законодавства. Обґрунтовано, що Бюро економічної безпеки України забезпечує ефективну координацію з іншими державними інституціями, здійснює моніторинг економічних процесів, збір та аналіз даних, що сприяє своєчасному прийняттю управлінських рішень для підтримки економічної стабільності. На основі вивчення міжнародного досвіду, зокрема діяльності фінансової гвардії Італії (Guardia di Finanza), визначено особливості української моделі, яка базується на цивільному управлінні та робить акцент на превентивних заходах. Встановлено, що на відміну від зарубіжних аналогів, Бюро економічної безпеки України не застосовує силові методи, а зосереджується на аналітико-превентивних механізмах. Наголошено, що діяльність Бюро економічної безпеки України спрямована не лише на протидію економічним правопорушенням, а й на формування стійкого економічного середовища, здатного забезпечити економічну безпеку та стабільність держави.

Ключові слова: Бюро економічної безпеки України, економічна безпека, економічна злочинність, превентивні заходи, аналітична діяльність, правоохоронні функції, фінансова стабільність, тінізація економіки, нормативно-правова база, воєнний стан.

Sysoliatin V.V. Bureau of Economic Security of Ukraine as a subject of crime prevention

Summary

The article provides a comprehensive study of the tasks, powers, and role of the Economic Security Bureau of Ukraine in preventing economic crime and ensuring the economic security of the state. It emphasizes that the issue of economic stability is particularly relevant in the context of armed aggression, global economic instability, and financial market transformations. It is argued that economic crime, in particular the shadow economy, tax evasion, and the illegal use of state resources, poses a serious threat to the economy, defense capability, and the security of the population. It is determined that the Economic Security Bureau of Ukraine, as a specially authorized state body, plays a key role in combating economic crimes, combining law enforcement, analytical, and preventive functions. It is emphasized that its activities include identifying and neutralizing crime-generating factors, analyzing risks, developing investigation methods, and preparing recommendations for improving legislation. It is argued that the Economic Security Bureau of Ukraine ensures effective coordination with other state institutions, monitors economic processes, collects and analyzes data, which contributes to the timely adoption of management decisions to support economic stability. Based on the study of international experience, in particular the activities of the Italian Financial Guard (Guardia di Finanza), the features of the Ukrainian model, which is based on civil administration and focuses on preventive measures, have been identified. It has been established that, unlike its foreign counterparts, the Economic Security Bureau of Ukraine does not use forceful methods, but focuses on analytical and preventive mechanisms. It is emphasized that the activities of the Economic Security Bureau of Ukraine are aimed not only at counteracting economic offenses, but also at forming a stable economic environment capable of ensuring the economic security and stability of the state.

Key words: Economic Security Bureau of Ukraine, economic security, economic crime, preventive measures, analytical activities, law enforcement functions, financial stability, shadow economy, regulatory framework, martial law.

Список використаних джерел:

1. Зелінський А.Ф. Кримінологія: курс лекцій. Харків: Прапор, 1996. 260 с.
2. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 2007. 424 с.
3. Іванов Ю.Ф., Джу́жа О.М. Кримінологія : навч. посіб. Київ: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2006. 264 с.
4. Про Бюро економічної безпеки: Закон України від 09.10.2021 р. № 1774-IX. Відомості Верховної Ради України. 2021. № 23. Ст.197.
5. Піхоцька М. Р. Бюро економічної безпеки як новітній суб'єкт державного фінансового контролю. Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування. 2021. Вип. 7. С. 117–125.
6. Рубель А. М. Правовий статус та роль Бюро економічної безпеки України у сфері запобігання та протидії економічній злочинності. Економічна безпека держави в контексті національних інтересів : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 23 квіт. 2021 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2021. – 174 с.

7. The role of the Guardia di Finanza as the economic and financial police guardian of the state and European Union budgets. URL: <http://treasuresandtales.com/index.php/art-recoveryteam-of-gdf/23-the-role-of-the-guardia-di-finaza>.
8. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, ст. 250.
9. Кривошеев К. О. Адміністративно-правові засади діяльності єдиного правоохоронного органу, що забезпечує фінансову безпеку України : дис. ... д-ра філософії : 081. Право. Суми, 2021. 233 с.
10. Шаблистий В.В. Нейтралізація та припинення податкових кримінальних правопорушень як один із кроків до євроінтеграції. *Правові новели: науковий юридичний журнал*. 2024. № 22. С. 258–264.

Дата надходження статті: 17.08.2025

Дата прийняття статті: 18.08.2025

Опубліковано: 29.09.2025